

Algoritmer, snyftningar och odödlig kärlek, allt orkestrerat av gåtfulla gudar

Ada Palmer: *Terra Ignota*

Aret är 2454 men vår opålitliga och osannolika berättare Mycroft Canner har huvudet fullt av europeisk upplysningstid. Det har sin naturliga förklaring i att *Terra Ignota*-svitens författare Ada Palmer är (idé)historiker specialiserad på den europeiska antiken, renässansen och upplysningstiden. I sin framtidsextrapolering i fyra volymer har Palmer, som ofta sysslar med 1600-talet, i stället – från vår nutid sett – tagit ett ungefär lika långt kliv in i framtiden. Så vad har hänt efter oss?

Det blev ingen syndaflod, klimatkatastrofen avvärdades med reflektorer. Medan många andra nyckrivna framtidsskildringar är dystra bearbetningar av insikten om klimatförändringen, är det nätt och jämnt att den oblygt antropocentriska Palmer nämner naturen. Däremot gick det riktigt illa i mitten av 2100-talet då ett förödande religionskrig bröt ut. Fredsförhandlingarnas samhällsreform har satt sin prägel på de följande århundradena.

I religionskrigets efterföljd hade man snarare förbjudit allt som luktade trosfrågor men nöjde sig med att tabubelägga dem.¹ Och eftersom flera religioner gör en stor sak av könstillhörighet är det också tabu att fästa sig vid en persons kön. De flesta namn och klädesplagg är genusneutrala och att benämna någon 'hon' eller 'han' är etiketsbrott – ett som böckernas berättare Mycroft Canner konsekvent gör i sin skrift. Man kan misstänka att det är en Palmersk eftergift för att underlätta läsförståelsen, men saken har också en annan sida: det visar sig snart att Mycrofts val av pronomen är ett gyckel med stereotypa idéer om maskulint och feminint och det hela blir ett rätt underhållande rådbåkande av könsrollsmönst-

¹ Alla nutida religioner finns kvar, men för att mota all mission i grind får en diskussion om livsåskådningsfrågor föras mellan högst två personer i taget. Var och en har tillgång till en legitimerad andlig vägledare som aldrig förordar någon specifik trosriktning.

ret. Mer än en gång nämns att en 'hon' är slätrakad, att bröstet skymtar under skjortan på en 'han', och mer än en gång bestämmer sig Mycroft efter ett tag helt sonika för att byta beteckning på någon. Vill man hålla reda på vilket biologiskt kön alla personer har får man anstränga sig, och då infinner sig frågan: är det värt ansträngningen? I så fall, varför?

”För att mildra din förvirring, läsare, ska jag inte kalla Rousseau 'hon', men det är frestande”, säger Mycroft när hen presenterat den gode Jean-Jacques (*Too Like the Lightning*, s. 329).

Betecknande för Mycroft Canners krönika, skriven i första person, är också ett långrandigt vältrande i självförakt som står i bjärt kontrast mot övertygelsen om att just hen har det som krävs för att berätta fram världen på rätt sätt. Ordflödet är enerverande, men min irritation har också med ovana att göra. Jag tror att Palmer har fångat något av den sjuttonhundratalets förkärlek för känslighet som Tatjana Brandt beskriver i essän om Ann Radcliffe i *Läsa tankar* (2021). Mycket av det som får det att klia i mig handlar antagligen om att jag inympats med en nutida böjelse för torrare saklighet.

Palmer själv är vänlig nog att leda den litteraturhistoriskt mindre bevandrade läsaren vid handen. Hon ger explicita anvisningar: läs Homeros! Läs Voltaire! och Blaise Pascal!² – och för allt i världen, läs Thomas Hobbes!³ Som en sidoeffekt av det här, tyckte jag mig äntligen fatta något av vad Italo Calvino sysslar med i *Klätterbaronen*. Att han hämtat den lättsinniga berättarstilen – som jag vid läsningen inte hade mycket till övers för – ur filosofiska romaner från just det sjuttonhundretal där handlingen utspelar sig. Palmer gör nämligen något liknande, fast med universitetslektorns pedagogiska geist och ett än större mått av fantasi och raffinemang.

Mycroft Canner är alltså underdånig och prominent, hysterisk, våldsam och känslig, påstått förvirrad men exceptionellt skärpt och tankesnabb (som en annan romangestalt uttrycker saken: Mycroft skulle kunna narra gåtans svar ur en sfinx). Hen hål-

ler inte ihop som karaktär. Det är antagligen avsiktligt. Om jag som läsare hade kunnat identifiera sig med berättaren hade jag inte varit lika mottaglig för böckernas kalejdoskopiska perspektivskiften och sjok av information.

En avsikt finns också med några irriterande scener med erotiska inslag: läsaren får småningom uttryckligen förklarat för sig att de är en hyllning till markis de Sade, som kryddade filosofisk och politisk dialog med halvkvävda utrop och echaufferat sidenprassel. Åtminstone slipper man utförliga beskrivningar, i den här romansviten skildras juridiken mer explicit och detaljerat än erotikerna (och den här typen av rendezvouser glesnar efter första boken).

Mycroft Canners röst är för övrigt inte den enda som hörs. Handlingen förs till stor del framåt av dialoger och i vissa kapitel är det någon annan som fattat pennan. Skillnaderna i lynne och fokus avspeglas då i stil och innehåll; jag uppskattar alltid när en författare lyckas med det.

Det är en utopi Palmer har skrivit fram, inte en perfekt och stelnad idealstat utan ett dynamiskt samhälle med spänningar och behov som ständigt står under omförhandling. Den är raka motsatsen till Jevgenij Zamjatsins dystopi *Mbl* (1924; på svenska *Vi*, 1959) där kollektivet är allt och staten strävar efter att utplåna all individualitet och fantasi. I Chicagoprofessorns framtid har nationalstaterna ersatts av total tillämpning av identitetspolitik. En detalj har berättelserna ändå gemensamt: de flygande fordon som tillhandahålls av en kollektiv bilpool och fritt kan användas för enskilda transporter. Hos Zamjatin är 'aeron' mest en krydda som ger smak av framtid men hos Palmer är snabba flygbilar en förutsättning för den nya världsordningen. Palmer tycks här sälla sig till dem som menar att tekniken ofta varit drivande i samhällsomvälvningar; att mänskan lärt sig använda antimateria som kraftkälla har, tillsammans med den digitala informationsöverföringen, gjort geografiska gränsdragningar överflödiga. Om det går att korsa det vidsträckta Stilla havet på ett par timmar är det förstas en smal sak att bo i Alexandria och jobba i Bryssel.

Nationalstaterna är avskaffade. Liksom de religiösa strukturerna släpade de på för mycket brutal historisk bråte och har ersatts av *Hives* (ordet syftar på bisamhällen och kan inte gärna översättas med

2 Jag försökte läsa Pascal för att förstå varför hans *Tankar* användes som tortyrredskap i en scen i bok II, men tålamodet svek. Kan någon hygglig själ upplysa mig?

3 – fast inte okritiskt: ”... likt de flesta andra hatar jag när Hobbes får rätt”, beklagar sig berättaren i *Perhaps the Stars*, s. 527.

'kupor', en kupa är en struktur som kan vara ekande tom, här är det medlemmarnas kollektiv som är hela grejen). Det nya globala samhället är ett valfrihetens förlovade land. Efter avlagt mognadsprov kan du ansluta dig till den *Hive* som bäst motsvarar dina värderingar och din personlighet – det här är identitetspolitik i bokstavig form. Att byta *Hive* är fullt tillåtet och om ingen av dem passar finns möjligheten att beteckna sig som *Hiveless* med en färgnyans från en gråskala i tre steg: de fåtaliga *blacklaws* är anarkister, för dem gäller bara de åtta universella lagar som varje mänska måste följa. Palmer beskriver dem som ett väl sammanhållet, egalitært samhälle, den av alla grupperingar som har störst moralisk resning. *Greylaws* anammar flera av de allmänt förekommande lagarna och *whitelaws* underkastar sig samma kodex som de grå och dessutom ett knippe dygdelagar. Valfriheten handlar nu inte enbart om identitetsshopping, den kan också vara en säkerhetsventil i organisationsformen. Murarnas (*Masons*) styrelseform är diktatur, den totalitära ledaren håller lagen och undersåtarnas liv i sin hand. Men skulle diktatorn bli alltför självsvåldig röstar folket med fötterna.

Ett rätt märkligt språktabu finns. De olika *Hives* har sina respektive språk och eftersom de ska garantera ett slags gruppintegritet är det inte alls *comme il faut* att bli polyglott för nöjes skull. Humanisternas språk är spanska, Murarnas neo-latin, Européernas den "romantiska" franskan, *Gordian* har valt "klinisk" "exakt och instrumentell" tyska. Engelska är fortsättningsvis världens lingua franca och talas jämväl som *Hive*-språk av Kusinerna (*Cousins*). Utopia tycks använda både engelska och *U-speak* medan åtminstone beslutsfattarna i Mitsubishi-Greenpeace talar japanska, mandarin och hindi.

En rad andra språk används hemmavid, beroende på vilka nationsgrupperingar man av födsel och ohejdad vana tillhör. Flera gånger görs en poäng av att man i blandade sällskap tryggt kan yttra konfidentiella ting om man väljer ett språk som bara mottagaren begriper. Det är underhållande men inte ett dugg övertygande, med tanke på mänskans nyfikenhet, *Hive*-byten och blandade familjer. Bara någon från ett enspråkigt sammanhang kan föreställa sig att man skulle kunna använda ett världsspråk som om det vore hemligt.

Eftersom de flesta personbeskrivningar anger etnisk bakgrund sådan den visar sig i språk, hudfärg och hår, saknar jag mångfaldens djupare aspekter – historiska och idéhistoriska perspektiv grundade någon annanstans än i Hellas, europeisk upplysningstid och kristen kyrkohistoria. En näve generaliserade östasiatiska och indiska kryddor kastas in, annars är det klen med kultur från andra sfärer än den västliga. Afrika tycks vara närvarande bara i form av färskt biologiskt arv hos en del karaktärer (själva kontinenten är ett reservat för natur och traditionella samhällsbildningar). Men det är väl möjligt att Palmer gjorde klokt i att mestadels hålla sig till sitt kunskapsområde.

Sju *Hives* bildar tillsammans med *Hiveless*-grupperingarna en allians som i senaten i Romanova – jo, Nya Rom – fattar beslut som berör hela mänskligheten. En av alliansens bärande principer är att en global majoritet måste undvikas. Ingen enskild gruppering bör få alltför stort inflytande i form av folkmängd eller materiella tillgångar. Det är inte alldeles okomplicerat att förhindra en sådan utveckling, ska det visa sig.

Romansviten är en vision om, och undersökning av, hur (det globala) samhället kunde organiseras på bästa tänkbara sätt. Palmer flätar samman individers initiativ, personliga egenskaper och bevekelsegrunder med mönster i större skala. Ett av naven i händelserna är allianscensorns kontor, där massiv datahantering ständigt pågår. Censorn och hans lilla stab av medhjälpare gör analyser av och prognoser för världsläget utgående från alla tänkbara parametrar för gruppidentitet, demografi, börskurser och markanvändning. Vilka följder får det om folk hamstrar algnäring eller ett visst filmklipp blir viralt? Varför reser plötsligt så ovanligt många till Odessa? Censorns makt ligger främst i att hen påverkar andra genom sina insiktsfulla uttalanden som utgår från skarp analytisk förmåga och omfattande kunskaper. Som en Platonsk filosofkung men i form av ett ministerium i en demokrati.

Palmer prövar frågan om huruvida enskilda personer eller större grupper kan sägas vara den nivå som har avgörande påverkan på historiens gång. Spänningsfälten mellan de mäktigaste personernas rädslor och begär synas, men 'folket' framstår som lika betydelsefullt.

De olika *Hive*-grupperingarna har alla sin syn på var makten härbärgeras. Enligt Murarna är det de styrande klickarna, enligt Mistubishi affärsbolag. Europa håller fast vid nationella identiteter, de hyperpsykologiserande *Gordian* hittar grunden till allt i de självvalda konstellationer som ersatt traditionella familjer, den superhemliga politiska influeraren *the Anonymous/Comte Déguisé* hävdar idéernas tyngd; ”bara Humanisterna menar fortfarande att världen består av individer”, konstaterar gordiska Felix Faust.

Inte ens den hittills lyckligaste av mänskliga storcivilisationer undgår att spricka i sömmarna. Mycroft Canners text är en krönika om upptakten till ett krig, och vad som sedan sker. Odyssén har gett upphov till en mängd svarsverk; i *Terra Ignota* är det Iliaden som stiger fram med kraft. Till kriget, menade Hobbes, ska räknas också det läge då viljan till krigshandlingar finns men inga sådana ännu utförts. Den viljan, säger Palmer genom sin berättare, kan växa fram ur banal xenofobi eller en trivial önskan om ekonomisk stabilitet. Men för att folk ska kasta sig in i kampen tarvas snyggare förevändningar och vackrare ord, som ’frihet’, ’fosterland’, ’mänskliga rättigheter’ eller ’rättvisa’, blott och bart ekonomin räcker inte i retoriken.

Hur viktig ekonomin än är, intresserar sig Palmer sannerligen för mer än det praktiska och materiella. De siffror censorns algoritmer matar ut är intimt förknippade med känslor. Varje beslut väcker moraliska spörsmål. Somliga är överväldigande och olösliga. Skulle du förstöra (möjligheten till) en bättre värld för att rädda den här världen? Är det mindre klandervärt att orsaka olycka genom passivitet än genom handling? Vart ska filosofistudenternas olycksaliga hypotetiska spårvagn styras när valet står mellan att låta en eller fem personer förölyckas? Varje mänska som dör är en värld som går förlorad – ska alltså strävan efter odödlighet vara mänsklighetens tyngst vägande målsättning (förkroppsligad av *Hive*-grupperingen *Gordian*), eller är det mänskans omätliga begär efter att utforska och upptäcka (manifesterad av Utopierna) som är hennes sannaste adelsmärke?

De redan i sig intressanta frågorna om samhällsorganisation blir alltså därtill spelplats för frågor om etik, livsåskådning och tro. För läsare som själva

brottas med trosfrågor gissar jag att här kan finnas en hel del att hämta. Palmer tycks personligt engagerad i dem, liksom i frågan om det ytterst mänskliga, uttryckt som att inte nöja sig med ett bekvämt liv utan städse sträva efter det ouppnåeliga. Hur mycket ska man vara beredd att offra för att erövra rymden eller besegra döden?

Det mångfacetterade visar sig också i att protagonisten inte tillhör en tydligt god sida som kämpar mot karikerade representanter för Det Onda. Realistiskt nog försöker centralgestalterna i stället navigera härvid av motstridiga intressen, både egna och kollektiva. Mycroft Canner har djupt fästade lojaliteter som ibland hamnar i konflikt med varandra, och hen är inte den enda som brottas med sådana dilemman. Över huvud taget är det svårt att veta vem man kan lita på. Den osäkerheten är inte bara av ondo. Att gränsdragningarna inte är rotade i själva världsordningen gör det möjligt att förhandla, det är bara någon enstaka psykopat som det är fåfängt att resonera med. Vad som skulle kunna kallas opålitlighet eller mänsklig svaghet är på samma gång en kollektiv styrka eller åtminstone hoppfullt: kanske kan det trots allt gå att komma överens.

Tetralogin är som en raffinerad rokokodräkt med intrikat skärning, lager på lager av exklusiva material, stoppningar och snörningar som framhäver, döljer och omformar. Mycket i berättelsen bygger på avslöjanden som görs allteftersom, därför har jag inte ens flyktigt skisserat händelseförloppet. De facto är många bärande ingredienser utelämnade och ovanstående kan bara ge en mycket vag aning om vad som möter läsaren bortom den snitsiga historiskt inspirerade paratexten. Egentligen är det här skrivet i förhoppningen att någon ska känna sig manad att författa en initierad essä om *Terra Ignota*, för jag ville gärna läsa en sådan. Eller flera.

IKA ÖSTERBLAD

Ada Palmer: *Too Like the Lightning* (2016),
Seven Surrenders (2017), *The Will to Battle* (2017),
Perhaps the Stars (2021), alla på Tor Books
(pocketupplagor: Head of Zeus).